Rola Kar di Veguhertina Meymûnan de ji bona Merovan

Friedrich Engels

Werger Dr. M. S. Cuma

Kar bi kanîya her dewlemendbûnekê ve tête biderkevtin, weha Zanistvanên Aburîya Siyasî didin bigotin. Ev bi xwe jî ve bi rastî jî ve weha tête biderkevtin. Li tenişta serûştîya, ya ku ew ji bona kar bûjenê dide bipêkeşkirin û yê ku ew wê ji bona dewlemendbûnê dide biveguhestin. Lêbelê kar hêjî bê sînor ji vêjî mezintir tête biderkevtin. Ew bi bingehê pêşî ve û herwehajî bi mercê pêşî ve ji bona her jîna Merovanîyê tête biderkevtin. Bi rastî jî ve ew tanî pileyekî weha tête biderkevtin, ku em tanî radeyekî divê bibêjin, ku kar bi xwe ve Merov dayite biafirandin.

Berî çend hezaran sal di pêlekê de ji pêla dema pêşkevtina erdê de, ya ku ew hêjî bi hûrbûn ve nikare bête binîşankirin û ya ku Giyolog jêre dema pêkhatina Sisyan dibêjin, dibejî ku ev di dawîya wê de bête bidîtin, li cihekî germ de ji erdê, dibejî ku ev jî li cihekî pir fireh û gewre de hatibe bidîtin, yê ku îro ew bi ava Zerîyê Hindî ve hatibe bidagirtin, nifşek ji Meymûnan mîna Merovan bi pêşkevtineke pir bilind ve hatibûn bigihaştin. Darwin pesindaneke nêzîk ji bona Bavpîrên me ji bona me dayite bidan. Ew bi pirbûn ve bi mûbûn, bi rîbûn û ew nala kerîyan li ser daran de dihatin bijîyandin[1].

[1]Darwin (1809-1882), ji xwe re li Ch. Darwin "The Dessent of Man, and Selection in Relation to Sex", Vol. I, London,1871, bidin bitemaşekirin.

3 Rola Kar di Veguhertina Meymûnan de ji bona Merova

Bi kêrkirina rengê jîyana wan ve ji destan karekî din di hilkişandinê de dihate bixwestin, yê ku ew weha ji lingan nedihate bixwestin. Van Meymûnên hanê bi meşê ve li ser erda rast de dane bidestpêkirin. Wan nema xwe bi ser destên xwe ve didane bigirtin û ew her û her bêtir çûneke şipyayî ji xwe re didane biwergirtin. Bi vê re Gaveke giring ji bona veguhestina Meymûn ji bona Merov hate bikirin.
Hemû Meymûn mîna Merov, yên ku ew hêjî niha dijîn, dikarin li ser xwe de rep û rast bêtin birawestandin û ew dikarin xwe li ser herdu lingan de bi tenha ve bêtin bipêşkevtin. Lêbelê evjî bes û bi tenha ve ji bona pêwistîyê û ew pir bi bêvacî jî ve tête biderkevtin. Meşa wîyî serûştî bi rengekî nîvrabûyî ve tête bikirin ew ji bona wîna bikaranîna destan dide bi pêwistîkirin. Piranîya wan lepên destên xwe ji bona ser erdê didin bidanîn û ew laşên xwe bi pêyên kişandî ve di navbera destên dirêj de didin bihejandin. Ew nala tawîkî têtin biderkevtin, yê ku ew li ser gopalan de tête biçûyîn. Bi carekê ve em dikarin li cem Meymûnan de hemû koçên veguhestinê ji çûnê li ser herçaran de tanî meşê li ser herdu lingan de hêjî ji xwe re bidin bidîtin. Lêbelê ev şêweyê dawî di meşê de bi carekê ve ji neçarî di pêwistîyê de dihate bikaranîn.
Heger çûna rabûyî li nik Bavpîrên meyî bi mû ve di pêşî de rêzan bû, ew bi demê re hate bipêwistîkirin. Weha vêna date bimerckirin, ku dest bi demê re hin bi hin ve bi jêhatbûnên din ve bête birabûn. Li bal Meymûnan de jî tanî radeyekî parvekirina kar di navbera dest û lingan de tête bidîtin. Dest, mîna hatîye bigotin, li cem hilkişandinê de bi rengekî din ve tête bikaranîn û ew nemîna bi karanîna ling ve tête bikaranîn. Dest bi bêtirbûn ve ji bona jêkirinê û girtina xwarinê tête bikaranîn, mîna ku evaya li nik

cenawerên bi şîrîyî nizim ve bi qeramûşkên pêşî tête bikaranîn, yanjî mîna ku Şimpanzê vêna dide bikirin, yê ku ew ji xwe re ban di nava çuquliyan de ji bona parastina xwe ji sermê û germê dide biavakirin. Ew bi qeramûşkên xwe ve ji xwe re daran ji bona liberxwedanê beramberî bi Neyarên xwe de didin bigirtin, yanjî yên ku ew Dujminên xwe bi mêwan û keviran ve didin bibarandin. Di dîlbûnê de bi wan ve hin karên sivik têtin bikirin, yên ku ew pê hawê Merovan didin bikirin. Lêbelê bi xwe jî ve li vê derê de tête bixuyanîkirin, bê çiqasî mezinbûna dûrbûna ji hev di navbera destên ne bi pêşkevtî ve ji yên Meymûnên pir mîna Merov û destên di rêya kar de bi sedhezar salan ve ji yên Merovan, yê ku ew pir bi bilindî ve hatîye bişûtkirin, tête biderkevtin.

Jimara hestî, gurçikan û rêk û pêkxistina wan li nik herduwan nala hev têtin biderkevtin; lêbelê destê nizimtirîn Hov dikare bi sedan ve ji pêrabûnan bide bikirin, ku bi carekê ve destê Meymûnekî nikare hawî wan bide kirin. Hîç destê Meymûnekî carekê ji caran jî nikarîbû xerabtirîn kêra kevir bida bicêkirin.

Pêrabûnên ku Bavpîrên me di dema veguhestinê de ji Meymûn ji bona Merov di çûna derbasbûna bi hezaran sal ve hêdî hêdî bi kirina destan ve li gora dorhêla xwe de pê hatin bifêrkirin, di pêşî de ev pêrabûnên hanê dikarîbûn bes pir bi hêsanî ve bihatana biderkevtin. Nizimtirîn Hovber, bi xwe jî ve yên ku ew di rewşeke pir berjêrbûyî de mîna cenaweran de dihatin bidîtin, bi xwe jî ve di wê demê de Merov dikare bidide bigotin, ku laşên wan jî hate biwindakirin; tevlivêjî de ew her u her hêjî ji van Vejandinên Veguhestî ve bi bilintirbûn ve dihatin vederkevtin. Tanî ji kevirê pêşî di rêya destên Merov de kêr hatine bidurustkirin, dibe jî, ku pir pêlên dirêj jî di ser

re hatibin biderbaskirin, ku beramberî wan demên mêjûyîyî ji me re nas bi bê giranbûn ve bête bixuyanîkirin. Lêbelê gava giring hate bikirin: Dest hate biazadkirin û ji wêçaxê de her u her wî dikarîbû jîrbûnê ji nûve ji xwe re bide biwergirtin û pêrejî wergirtina fêrbûna mezin bi zikmakî ve didate bikirin û ew ji nifşekî ji bona nifşên din dihate bigewretirkirin.

Weha dest ne bes tenê bi destikê kar ve tête vederkevtin, ew bi xwe jî ve bi berkirina kar ve tête biderkevtin. Bes û bi tenha ve di rêya kar de, bi rêya wekhevkirina her û her ve, bi rabûna pêrabûnên nuh ve, di rêya zikmakîya gurçikan û girêdana hestîyan de û herwehajî di demên dirêj de hestî bi xwe jî ve, yên ku ew bi carekê ve nemaze di rêya kar de hatine bipêkhatin, di rêya her û her ji nuh ve bi karanîna van jîrbûnên zikmakîyî li ser pêrabûnên nuh de û her û her bêtir dihatin bidijwartirkirin, destê Merov bi wê pileyê pir bilindî baş ve hate bigihastin, yê ku wî nala hêzeke canbaz dikarîbû wêneyên Refael[2], Pûtên Thorvaldsen[3] û Musiqa Paganînî[4] bida bivejadin.

Lêbelê dest ne bi tenha xwe ve bû. Ew bes yek libatê bi tenhayî ve bi yekbûn ve dihate biderkevtin, yê ku ew pir bilind ji laşên bi hev re hatibû bidanîn. Û çi ji bona

---

[2]Refael (1483-1520) Nigarvanekî Ilatalîyî mezin bû, ew di pêla Dema Vejandinê de hatîye bipeydakirin. Belavker.

[3]Thorvaldsen (1782-1844) Pûtçêkervanekî Denîmarkîyî bi nav û denge. Belavker.

[4]Paganini (1782-1840) Kemanvanekî Italîyî mezine. Belavker

dest bi başî ve dihate biderkevtin, wehajî ew ji bona tevaya laş ve jî bi başî ve dihate biderkevtin, yê ku wî jêre didata bikarkirin, -û evjî bi dû awayî ve dihate biderkevtin-.

Di pêşî de bi pê "Qanûna wekhevbûna şînbûnê" ve tête derkevtin, mîna ku Darwin nav lê didate kirin. Li gora vê qanûna hanê de rengên nîşankirîyên perçên yeka yekan ji yên hebûnên zindî her û her bi rengên dinî nîşankirî ji perçên din ve têtin bigirêdan, yên ew têtin bidiyarkirin, ku hîç tu pêwendîya wan ligel yên din de nayêtin biderkevtin. Weha hemû cenawerên, yên ku malikên xwîna wanî sor bi bê nafk ve têtin biderkevtin û yên ku pişt serên wan bi movika piştê ve ji hestîyî piştê di rêya movikeke cêwî de têtin bigirêdan, ew bi bê jirêderkevtî ve bi memikên şîr ve ji bona şîrdana Zarokên xwe ve têtin biderkevtin. Weha li nik cenawerên bi memikî simqelaştî ve bi rêzan ve bi hûrên hezarpirt ve ji bona careke dinî vekayînê têtin bidîtin Veguhertina rengên nîşankirî bi xwe re veguhertina rengên perçên din ji laş didin bikişandin, bêyî ku em bikaribin vê pêwendîya hanê bidin bixuyanîkirin. Pisîkên bi carekê ve sipî û çavşîn her û her bigir bi ker ve têtin biderkevtin. Hêdî hêdî başbûna jîrbûna destê Merov û pêrejî gavkirina pêşkevtina ling ji çûna rabûyî li ser xwe de bêgûman wehajî di rêya wekhevbûna qanûna şînbûnê de li ser perçên din jî de ji destgehên Zindî dide bikêrkirin. Belê li vê bikêrkirina hanê de hêjî pir kêm lê hatîye bigerandin. Em li vir de ji vê nikarin bidin bibêtirkirin, ji bil ku em bi tevayê ve bidin binîşankirin.

Bêtir giringtir pêkêrkirina xweser li ser pêşvexistina dest û li ser destgehê zindiyî din de dikare bête biderkevtin. Weke hatîye bigotin, Bavpîrên meyî mîna Meymûnan bi hev re dihatin bidîtin; belam bi xwe ve diyar niye, ku Merovê Civakî ji cenawer tête biderkevtin,

ji Bavpîrên xweser ne Civakî têtin biderkevtin. Serdarîkirina serûştîyê di rêya kar de hatîye biderkevtin û ev serdarîkirina hanê jî bi pêşvexistina dest hatîye bidestpêkirin, yê ku wî bi her gavekê ve ber bi pêş ve bi firehkirin dûrbîna dîtina Merovan ve dayite bikêrkirin. Di tiştên serûştîyê de wî her û her nuh didane bidozandin, yê ku ew tanî wêçaxê rewşên wan bi nenasî ve dihatin biderkevtin. Ji alîyê din de pêşkevtina karê yarmetîyê didate bipêwistîkirin, ku gihandina Endamên Civakê ligel hevdû de bi nêzîktir ve bête bikirin; evjî bi pirkirina pêrabûnên yarmetîyên bi hev re dihate biderkevtin. Kirinên bi hev re û nasîna sûda wê ligel hevkirinê de ji bona her yekekî dihate bixuyanîkirin. Bi kurtî ve Merov dihatin bitêgihaştin, ku ew ji hev re Tiştekî dixwazin bidin bigotin. Niyazmendîyê ji xwe re destgehê xwe date biafirandin. Gerdena Meymûnê li paşvemayî de xwe wirde wirde, lêbelê rep û rast di rêya bi rêxistina deng û her û her pêşvexistina wîna ve date bipêkanîn û destgehên dev hêdî hêdî bi zelalî ve fêrbûna tîpekê li dû yan din de didatin biaxivtin.

Ev daxuyanîkirina hanê ji bona pêkhatina ziman di rêya kar de bi rast û durust ve têtе biderkevtin û ev bi xwe jî ve di beramberkirinê de ligel cenaweran de bi eşkere ve tête vederkevtin. Ev hindikbûna ku cenawerên bi bêtirîn pêşkevtî ve xwe bi xwe ve ji hevdû re didin bigotin, ew dikarin ji hevdû re bidin bigotin, bêyî ku ew peyivandina zelal bidin biaxivtin. Di zîneta serûştîyê de hîc cenawerek bi kêmanîyekê ve pê nade biderxistin, ku ew nikare bête biaxivtin yanjî ku ew nikare zimanê Merovan bête biliberkevtin. Bi carekê ve bi tiştekî din ve tête vederkevtin, gava ku ew di rêya Merovan de bête biper-werdekirin. Seg û hesp bi dan û sitendina wan ve ligel

Merovan de guhekî wanî wehayî baş ji bona peyva zelal hate bidurustkirin, ku ew her zimanekî wisa bi hêsanî ve di nava sînorê berê ketina serên wan de bêtin bifêrkirin û biliberkevtin. Wan ji bona xwe hêjîbêtir karîn ji bona têderxistina mîna hogirîyê bi Merovan re, sipasî yê ûhd. bidin biwergirtin, yên ku ew ji bona wan berê bi nenasî ve dihatin vederkevtin. kî pir bi cenawerên wisa re dide danûsitendin, dê bi dijwarî ve li ser wî de bête biderkevtin, ku ew xwe ji wê bawerîyê bide bikişandin, ku bûyînên pir hene, yên ku ew didin bitêrkirin, ku ew niha nekarîna peyivandinê mîna kêmanîyekê didin bidîtin. Mexabin, ew nayête bidermankirin; jiber ku destgehên deng pir bi pirbûn ve di berekî nîşankirî de hatine bikarnasînîkirin. Lêbelê bi hebûna destgeh ve li wirjî de ev nekarîbûna hanê di nava hin sînoran de tête bihilanîn. Destgehên devên Balindan di bingehên xwe de ji yên Merovan bi cudan ve têtin biderkevtin û belêjî Balinde cenawerên bi tenha xwe ve têtin biderkevtin, yên ku ew dikarin bi fêrî peyvê ve bêtin bikirin. Balindê Tûtîyî bi pîstirîn deng ve bi baştirîn ve dide biaxivtin. Merov nade bigotin, ku ew li ber nayête bikevtin, bê ka ew çi dide bigotin. Bêgûman ew dê di demjimarên dirêj de hemû jiberkirinên xwe bes û bi tenha ve ji hezkirina xwe ji bona peyvê û şêrîbûna mana xwe di nava Xelkê de, lêbelê li gora sînorê berê ketinên serê wî de, bide bivegerandin. Wehajî ew dikare fêrî li berkevtinê de bête bikirin, bê ka ew çi dide bigotin. Merov Tûtikekî fêrî xeberan dide bikirin, weha ew ji xwe re remanekê li ser vegerandina wan de dide biwergirtin, (bi vêna ve Deryavan jê hezdikin, gava ku ew ji cihên germ têtin bivegerandin). Merov wî dide bitûrekirin û Merov zû dide bidîtin, ku ew xeberên xwe di cih wan de mîna Sebzîfiroşekî Berlînî dizane bide bikaranîn. Wehajî ev bi

karê wî ve tête biderkevtin, gava ku ew parsa şêranîyê ji xwe re dide bikirin.

Di pêşî de Kar, di pişt re û dûra pêrejî ziman, - ev herdu bi palpêdanên bingehî ve têtin vederkevtin, yên ku di bin kêra wan de mejîyê Meymûn hêdî hêdî xwe bi mejîyê Merov ve didate bikirin; tevîjî ku mejîyê Merov mîna yê Meymûn jî tête biderkevtin; belam ew ji yê Meymûn bi mezintir ve û bi gelekî gihayîtir ve tête vederkevtin. Bi her û her pêşkevtina mejî re jî dest bi dest jî ve çareyên wîyî din jî mîna destgehên têdexistinê hemîşe dihatin bipêşkevtin. Weke ku pêşkevtina ziman hêdî hêdî bi pêwistî ve başkirina beramber bi destgehê bihîstinê ve dide bitengalkirin, wehajî pêşkevtina mejî bi carekê jî ve tête bitengalkirin û pêrejî pêşkevtina tevaya destgehên têderxistina bi hev re jî têtin biderkevtin. Baz pir bêtir bi dûrtir ve ji Merov dide bidîtin; lêbelê çavên Merov pir bi bêtir ve ji tiştan ji çavên baz didin bidîtin. Bêvila seg pir bi bêtir ve ji bêvila Merov bêhnan dide bikirin; lêbelê ew nikare yekî ji sedî ji perçên bêhnê bide binaskirin, yên ku ew ji bona Merov bi nîşanên rûçikên tiştan ve têtin biderkevtin. Têderxistina destdanê li nik Meymûn de bigir hêjî pir di rengê xweyî hoberîyê û xavitîyê de têtê biderkevtin, ya ku ew di pêşî de bi destên Merov ve bi xwe ve di rêya kar de hate bipêşvexisin.

Bi kêrkirina pêşvexistina mejî û têderxistên berdestên wî ve, yê ku wî xwe bêtir her û her ji bona liberkevtina şiyarbûnê û başkirina karînê ji bona bi rûtkirinê û tevayîkirinê ve didate bigewretirkirin, bi carekê ve di kar û ziman de didatin bikêrkirin, van herduwan her û her palpêdanên nuh ji bona pêşkevtinên bilindtir didatin bikirin û ew jî nehatin bidawîkirin, gava ku Merov bi carekê jî ve ji Meymûn hate bicudakirin. Lêbelê ji wêçaxê

de ew her û her dihatin bipêşveçûn û gavên mezin her û her bi pêş ve didatin biavêtin. Pêşveçûnên weha gewre bi dirêjbûn û berên wan ve, bi cudabûna Gelan ve û bi cudabûna pêlan ve dihatin bicudakirin, carcaran jî ew di rêya xwe bi paşvekişandina cih û demê ve dihatin bibirîn, lêbelê bi tevayî ve pêşkevtineke pir gewre û mezin hate bikirin; ji alîyekî de ew bi hêz û hiner ve hate bipaşvekevtin, ji alîyê din de bi berekî nîşankirî ve hate birêkevtin, ku ew xwe di rêya perçeyekî nuh de bi derkevtina Merovê bi dawîkirî ve bête biderkevtin. Ev perçê hanê bi xwe jî ve Civak bi xwe bû.
Bi sed hezaran sal ve,- di mêjûwa erdê de ne bêtir ji çirkekê di jîna Merov de tête biderkevtin[5],- hatin biderbasbûn, berî ku ji Birekê ji Meymûnên bi daran ve hilkişandî Civakek ji Merovan bête biderkevtin. Lêbelê di dawîya dawî de ew li vir bû. Û çi em careke din mîna nîşana cudabûnê ji xwe re di navbera Birekê ji Meymûnan û Civaka Merovan de bidin bidîtin? Ji bil kar em tiştekî din nadin bidîtin. Bira Meymûnan bi çêrandina mêrga xwe ve pê dihatin bidilxweşkirin, ya ku wê ew ji xwe re di rêya rewşa giyografî de yanjî di rêya pevçûnan de ligel Birên - dorhêla xwe de dabû bidestxistin. Ew bi veguhestina zomên xwe ve dihatin birabûn û wan di rêya pevçûnan de mergên nuh ji xwe re didatin biwergirtin; lê wan nikarîbûn ji mêrgên çêrên xwe bêtir ji xwe re çêre bidana

[5]Li gora Sir W. Thomson de; Jîrvanekî bi nav û deng ve di vî warê hanê de: bi kêmanî ve dibe, ku ne kêmtir ji sed Milyon sal hatine biderbaskirin, ji çaxa ku erd weha tanî sînorekî hatibû bisarkirin, ku wê rê bi şînayê û ceneweran ve ji bona karîna jîyanê li ser wê de didate bidan.

biwergirtin, ji ya ku serûştîyê bi xwe ve didate bidan. Ji bil ku wan ew mêrgên hanê bi bê şiyarbûn ve bi sergoyê xwe ve didane bisergokirin. Di wê çaxa ku tevaya mêrgên cêrê heyî hatin bigirtin, nema dikarîbû bi carekê ve bêtir pirbûna jimara Meymûnan bihate bikirin; jimara cenaweran bi xwe jî ve di baştirîn zînet de dikarîbû mîna xwe bihata bihiştin. Lêbelê li nik tevaya Cenaweran de bi pileyekî bilind ve windakirina rijandina xuwarinê û pêrejî qirkirina katê xuwarinê di şînbûna wan de tête bidîtin. Gur mîna Nêçîrvan nade biparastin, ku dê pezakovî jê re saleke din çêlîkekekê bide bidan. Bizinan li yunanistanê de darên şînî biçûkî katkirî didin biçêrandin, berî ku ew bêtin bigewrekirin. Wan tevaya çiyayên welêt bi çêrandina xwe ve dane birûtûkalkirin. Vî "hawayê talankirina" çenaweran li nik veguhertina hêdî hêdîyî nifşan roleke giring date bilîstin. Vê jî li ser wan de date bizordarîkirin, ku ew xwe ji bona xuwarineke din bidin bifêrkirin, ji bil ya ku ew li ser wê de hatibûn bifêrkirin. Bi pê vê ve xwîna wan ji xwe re suwarbûneke dinî kîmyawî date biwergirtin û weha tevaya pêkhatina laş hêdî hêdî dê bi yekekî din ve bête biderkevtin, di gava ku nifşên mîna xwe mayî têtin bimirandin. Bêgûman vî hawayê talankirinê bi xurtî ve yarmetî ji bona bikirina Bavpîrên meyî Meymûn ji bona Merovan pê date bipalpêdan. Li nik Rehekê de ji Meymûnan, yên ku ew bi jîrbûnê ve û karîna xwe ligorêkirinê de pir li pêşîya yên din dihatin biderkevtin, divabûn hawayê talankirinê bi wêderê ve bide bigihandin, ku jimara xwarina şînahîyê xwe bêtir û bêtir didate bipirtirkirin, ku perçên şînahîyê ji bona xwarinê her û her xwe didane bibêtirkirin, bi kurtî ve xwarin her u her rengên wê dihatin bipirtirkirin û pêrejî perçên têde ji bona nava laş dihatin bikevtin û mercên kîmyayî ji bona kirina

Mirovan dihatin bipeydakirin. Lêbelê evaya bi carekê ve hêjî bi xwe ve ne bi kar ve dihate biderkevtin. Kar bi çêkirina destikan ve pê date destpêkirin. Û çine kevintirîn destik, yên ku em wan li ber xwe de didin bidîtin? Kevintirîn destik di navbera tiştên dîtî de ji hiştinên li dû xwe de ji bal Merovên berî mêjûwê de û li gora şêweyê jîna Gelên pîşî de di mêjûwê de û herwehajî mîna şêweyê jîna xavtirîn û hovtirin Merovên niha çi tête biderkevtin? Destikên nêçîrê û girtina masya bûn û herwehajî yên pêşî jî çek bûn. Lêbelê nêçîr û girtina masîyan veguhertin ji xwarina şînayîyî xurû ji bona xwarina goşt û şînahîyê bi hev re didate bimerckirin. Li vir de ji bona me gaveke giring ji bona bûyîna Merovan tête biderkevtin. Xwarina goşt di nav de bigir di zîneteke baş de hemû tiştên bingehê têde têtin bipeydakirin, yên ku laş ji bona veguhertina xwarinê di malikên xwe de pê tête bipêwistîkirin. Wîna dema herifandina xwarinê date bikurtkirin û pêrejî kurtkirina demê ji bona şînîyên din jî date bikurtkirin. Wetov pêkêrkirinên bi hev re him li gora jîna şînbûnê bûn û himjî ji bona pêkêrkirinên laş dihatin biderkevtin. Bi vê yekê ve dem bêtir û herwehajî tişt jî bêtir bidestên wî ve dihatin bikevtin û bêtir ew bi dilşad ve ji pêrabûna bi jîna cenaweran bi xwe jî ve dihate biderkevtin. Çiqasîjî Merov dihate bikirin, hivqasîjî wî xwe ji xwarina şînahîyê didate bidûrkirin. Weha deha wî xwe bêtir li ser cenawer de didate bibilindtirkirin. Mîna veguhertina hogirîya xwarina şînahîyê bi goşt ve pisîk û segên hov bi Noker ve ji bona Merov dane bikirin. Weha hogirîya xwarina goşt li tenişta xwarinaşînahîyê de bi bingehê ve date biyarmetîkirin, da ku Merov bêtir bi laşekî bi hêz ve û ser bi xwe ve bête biderkevtin.

Lêbelê bi giringtirîn ve kêra goşt li ser mejî de dihate biderkevtin, yê ku niha ji bona xwarina wî tiştên bi pêwist ve pir bi pirbûnê ve ji berê jê re dihatin bipêşkeşîkirin û wî jiber vê yekêjî ve nifş bi nifş ve bi leztir ve û bêtir bi baştir ve dikarîbû xwe bida bipêşvexistin. Heger jî bi dilê Gîyaxweran bin, yanjî ne bi dilê wan bin, Merov bi bê xwarina goşt ve nikarîbû bi Merov ve bihata bikirin. Heger jî xwarina goşt jî li nik hemû Miletên ji me re bi nas ve di çaxekê de ji çaxan de carekê ew bi xwarina Merovan ve dayite bigihandin. (Bavpîrên Berlinîyan Weletab yanjî Wilz hêjî di sedsalê Dehan de Bav û Dêyen xwe didane bixuwarin)[6], weha evaya nema êtir bi serên me ve tête bikevtin.

Xwarina goşt du gavên nuhî pir bi giringî ve ji bona pêşvekevtinê ji bikaranîna ar û xwedîkirina cenaweran date bipeydakirin. Gava pêşî bi hevkêrkirina herifandina xwarinê ve hêjîbêtir date bikurtkirin, evjî bi anîna wêna ve ji xwarina nîvherifandî ji bona dev tête biderkevtin. Weha Merov dikare bide bigotin, ku gava dudwa xwarina goşt date bibêtirkirin. Bi xwedîkirina cenaweran li tenişta nêçîrê de kanîyeke nuh li du hevdû de ji bona jê anînê ji bona Merov hate bidan û hêjîbêtir wê ji vêjî bêtir xwarineke nuh ji şîr û jêderkevtinên wî ji bona Merov dane bipêşkeşkirin, xwarineke wetov bi kêmanî ve mîna goşt bi tevlihevbûnên tiştên wî ve dihate biderkevtin.

---

[6]Nêta Engêls mikurbûna Keşê Elmanî Labeo Notker (nêzîka 952-1022) di nivîsta "Deutsche Rechtsalterthümer", Göttingen 1828, R. 488 de, tête biderkevtin. Ev mikurbûna hanê Engêls ji Jacob Grimm di nivista jorî de bona karê xwe dabû biwergirtin, yê ku ew bi "Mêjûwa Irlanda" ve dihate derkevtin û yê kû ew nehate bidawîkirin. Belavker

Weha herdu gav xweser bi çarên rizgarîkirina Merov ve hatin bikirin. Dibe, ku em li vêderê de pir bêtin bidûrkevtin, heger ku em bi kêrbûnên wanî ne xweser bi dûr û dirêjî ve bidin bixuyanîkirin, tevî ku ji wan re jî wehajî bilindbûneke gewre ji bona pêşkevtina Merov û Civakê tête bipeydakirin.

Mîna ku Merov fêrî xuwarina her tiştekî xuwarinê hate bikirin, wehajî ew hate bihînbûn, ku ew li jêr her avûbayekê de bikaribe bête bijîyandin. Ew li ser tevaya rûwê zemînê de, ya ku li ser wê de dikarîbû bihata birûniştin, hate bibelavkirin. Ew cenawerê bi tenha xwe ve dihate biderkevtin, yê ku wî dikarîbû vê yeka hanê ji xwe re bide bikirin. Hemû cenawerên din, yên ku ew hînî ser hemû avûbayê hatin bikirin, ew ne ji ber xwe ve hatin bihînkirin, bes û bi tenha ve di rêya gihandina wan de ligel Merovan de çi ji yên kedî û çijî ji kovî hatin bihînkirin. Barkirin ji Avûbayên mîna xwe germ ji warên xweyî kevnî kevnar ji bona warên sartir, cihê ku têde sal xwe ji bona havînê û zivistanê dide biparvekirin, pêwistîyên nuh dane biafirandin: Xanî û cil ji bona parastinê ji sermê û germê, berên karên nuh û pêrejî jêhatbûnên nuh dane bipêwistîkirin, yên ku wan Merov her û her ji cenawer didate bidûrtirkirin.

di rêya bi hevkêrkirina dest, libatên ziman û mejî ve ne bes tenê li nik her yekekî de, lêbelêjî di Civakê de Merov hate bikarînkirin, ku ew her û her bi rabûnên dijwartir ve bikaribin bêtin birabûn û ew her û her jî armancên bilindtir ji xwe re bidin bidanîn û ew ji bona wan jî bêtin bigihandin. Kar bi xwe jî ve ji Nifşekî tanî Nifşekî din dihate veguhertin. Ew bêtir bi baştir ve û bi rengên pir bêtir ve dihate vederkevtin. Ji bona nêçîrê û xwedîkirina Cenawer bi serdejî ve çandinî hate

bipêvekirin. Ji bona vê çandinyê jî hûnandin, rêsandin û tevin bi serdejî ve hate bipêvekirin. Çêkirina lajwerdan, çêkirina kel û pelên qehfikan û çûn û hatina deryayî jî bi çandinyê ve hatin bipêvekirin. Li rexê bazirganîyê û destkarîyê de di dawîya dawî de jî huner û zanistî hatin bipeydabûn. Ji Eşîran Milet û Dewlet hatin biderkevtin. Mafe û ramyarîyê xwe dane bipêşvexistin û bi wan re jî wênekirina mirêkkirina jîna Merovanîyî sersûrayî di nav serên Merovan de nala oldarîyê hate biderkevtin. Beramberî tevaya van pêkhatinan, yên ku wan xwe di pêşî de nala berkirina serî didane biderxistin û yên ku ew bi serdarîkirina Civaka Merovanîyê ve dihatin biderkevtin, durustkirinên karên dest xwe ber bi paş ve dane bikişandin, ji yên ku wan bêtir ji ber xwe didane bişermkirin. Nemaze gava ku serê Merov kar di berê de di koçeke pir zû de ji pêşkevtina Civaka Merovanîyê (ji bona nimûne di berê de di nava mala hov de) ji xwe re didate bidanîn. Wî dikarîbû karê xweyî danînî di rêya destên Merovekî din re ji dêlva di rêya destên xwe de bida bicihanîn. Ji bona serî, ji bona pêşkevtin û jêhatîbûna mejî tevaya bidestkevtinên bipêşkevtina lezbûna bajartîyê pêve dihatin bigirêdan. Merov xwe fêrî serkirin, ku ew kirinên xwe ji remankirinên xwe bidin biderxistin, ji dêlva ku ew wan ji pêwistîyên xwe bidin biderxistin, (yên ku wan bêgotin xwe di serî de careke din didatin bimirêkkirin). Weha bi demê re ev Nimûneya Cîhanbînî hate bipeydakirin, ya ku wê bi xwe jî ve ji dema windabûna Cîhana kevin de li ser tevaya serîyan didate biserdarîkirin. Ew hêjî weha pir serdarîyê dide bikirin, ku bi xwe jî ve Lêgerandinvanên Serûştîyî Metiryalistîyî dibustana Darwin ji xwe re nikarin remaneke bi eşkere ve ji bona peydabûna Merovan bidin bipêkanîn; jiber ku ew xwe di

bin kêra Idyolociyekê de didin bidîtin, ku ew bi rola kar ve pê nayêtin birûniştin, ya ku rola kar di vê pêşkevtina hanê de dayite bilîstin.

Cenawer, mîna ku me di berê de dabû bixuyanîkirin, ew jî nala Merovan di rêya jêhatbûnên de serûştîya derveyî xwe didin biguhertin, heger ku evjî ne bi wê pîvanê li nik Merov de bête biderkevtin û hegerjî ku ev guhertinên hanê di rêya wan de di dorhêla wan de didin bikêrkirin, mîna ku me ji xwe re date bidîtin, ku careke din ji nuh ve guhertin li ser xwedanê wan guhertinan de tête biderkevtin. Jiber ku di serûştîyê de tiştek bi tenha xwe ve nayête bikirin, diyarek hergav di ya din de ji xwe re dide bikêrkirin; biservajîvêjî ve û jiber bi piranî ve jibîrkirina vê tevgera tevayî û bi hevkirkirina tevayî ve lêgerandvanên Serûştîyên me xwe didin bijibîrakirin û rê li ber wan de tête bigirtin, ku ew remaneke diyar li ser hêsantirîn tişt de nema ji xwe re dikarin bidin bidîtin.

Me ji xwe re date bidîtin, bê çawan bizinan careke din daristankirinên li Yunanistanê de rê li ber wan de datin bigirtin. Li Sankt Helena bizin û berazên pêşî, yên ku Deryavanan ligel xwe de ji bona vê Girava hanê dabûn bianîn, bigir wan dikarîbûn tevaya şînahî û gîyayê kevnî vê Giravê bidin biqirkirin û weha ew beyaran bidin biamadekirin, ku li ser zemîna wê Giravê de gîya û şînahîya di pişt re bêtin bibelavkirin, yên ku Deryavanên din û Avanîvanên din bi xwe re ji bona vê Giravê dabûn bianîn. Lêbelê gava ku Cenawer pêkêrbûneke timî di serûştîya dorhêla xwe didin bikirin, weha ev pêkêrkirina hanê bêyî agehdarîya wan tête bikirin. Ji bona wan çenewaran ev pêkêrkirina hanê nala lihevrasthatinekê tête biderkevtin. Lêbelê çiqasî Merov bêtir xwe ji cenaweran didin bidûrkirin, weha deha bêtir bikêrkirinên wan di

serûştîyê de rûçukekî bi nêt ve, bi rêdanîn ve, li ser armancên nîşankirî û berên naskirî de ji jêhatîbûnan wan ber ji xwe re didin biwergirtin. Cenawer şînahîya cihekî gewre didin biqirkirin, bêyî ku ew bizanibin, bê ka ew çi dikin. Merov vê şînahîya hanê dide biqirkirin, da ku ew ji xwe re beyaran bi genim û ceh ve bide biçandinîkirin yanjî wan bi şiv û darên tirî bide biçandinîkirin, ku ew dizanin, dê ji wan pir qat ji tovên wan li wan de bête bivegerandin. Ew şînahî û cenawerên kedî xwe ji welatekî ji bona welatekî din didin biguhestin, yên ku ew bi sûd ve têtin biderkevtin. Weha şînahî û jîna cenaweran perçên gewre ji dunyayê didin biguhertin. Hêjîbêtir di rêya xwedîkirina cêkirinê re dê şînahî û cenawer di bin destên Merovan de weha bêtin biguhertin, ku ew careke din nema têtin binaskirin. Şînahîyên bêjî, yên ku ji wan nifşên genim û cehên me têtin biderkevtin, dê hêjî li wan de bête bigerandin, belam tanî niha bi sûd ve hatîye vederkevtin. Ji kîjan cenawerên kovî segên me, yên ku bi xwe ve jî di nava xwe de weha bicudan têtin biderkevtin, yanjî bi xwe jî ve rehên hespên meyî pir ji ku koka wan têtê biderkevtin. Ev bi xwe jî ve hêjî her û her giftûgo li ser de têtê bikirin.

Ev bi xwe ve bi tiştekî eşkere ve têtê biderkevtin, kû hîç bi bîra me ve nayête bikirin, ku em ji bona cenaweran bidin binayînîkirin, ku karîna rabûna wan bi rengekî rêdanîn û berê nêtkirin têtê biderkevtin. Bi servajîvêjî ve rengê pêrabûna bi rêxistî ve bi xwe ve di katbûnê de li her derê de têtê bidîtin, li wî cihî de ku Protoplasma -Sipîka jîndar têtê bipeydakirin û lê dide bivegerandin yanjî livandinên nîşankirî têtin biderkevtin. Her ku ew bi xwe jî ve weha hêjî pir bi hêsanî jî ve bêtin biderkevtin, ku ew mîna hoyekî bi kêrkirineke derveyî nîşankirî ve têtê biderkevtin. Lêvegerandin weha têtin

bidîtin, li wêderê de ku hêjî bi carekê ve şanikek nîye, yanjî bi xwe jî ve şanike damar jî nîye. Bê çawan marûmûrên şînahîyê dixun, ew çilo nêçîra xwe didin bigirtin. Ev rengê hanê herwehajî bi xwe jî ve tanî sînorekî mîna rêdanînekê xwe dide biderxistin, tevî ku ev bi xwe jî ve bi carekê ve bi bê şiyarbûn ve tête bikirin. Li nik cenaweran de karîbûnê xwe bi bê şiyarbûn û pêrabûneke bi rêxistîtir ve bi pêwendîyên ligel pêşvexistina rêstika damaran de dane bipêşvexistin û li nik cenawerên bi şîr ve ew bi pileyekî bilind ve hatine bipêgihaştin. Dî nêçîra rovîyan de li Ingilistanê de Merov dikare her roj ji xwe re bide bidîtin, bê çiqasî bi hûr û wirdî ve rovî mezinbûna naskirina xweyî cih dizane bide bicîhanîn, da ku ew xwe ji peyên li dû xwe de bide birizgarîkirin û bê çiqasî jî ew baş tevaya çakbûnên erdê ji xwe re dide binaskirin û wan ew ji xwe re jî ji bona kara xwe dide bikaranîn, da ku ew berdana pêy xwe bîne bidawîanîn.

Bi rabûn û rûniştina me ve ligel cenaweran de, yên ku ew bi kedîbûna xwe ve bi Merovan re bi bêtir ve hatine bipêşvekevtin, her roj Merov dikare nîşanên jîrbûnê bide, yên ku Merov mîna wan bi carekê ve li nik Menalan dide bidîtin. Mîna ku pêşkevtina mêjûwa katbûna Merov di zikmakîya Dêya xwe de bes û bi tenha ve bi lêvegerandinekê ji kurtkirina mêjûwa pêşveçûna laş li nik Bavpîrên meyî Cenawer bi dirêjbûna bi milyonan sal ve ji destpêkirina kurm dide bipêkanîn.

Weha pêşkevtina remanê li nik Menalên Merovan de ew hêjî bi xwe jî ve bi tenha ve nala kurtkirineke bêtir ji vegerandina pêşkevtina jîrbûna li nik Bavpîrên me tête biderkevtin, bi kêmanî ew li nik yên paşîn de tête biderkevtin. Lêbelê tevaya pêrabûnên bi rêxistî ve li nik tevaya Cenaweran nikarîbûn erdê bi mora daxwazên xwe

ve bidin bimorkirin. Evaya bi pişk û behra Merov ve hate biderkevtin.

Bi kurtî ve Cenawer serûştiya derve bes û bi tenha ve ji xwe re dide bikaranîn û ew bi hêsanî ve guhertinê ji bona ser wê di rêya xwe de dide bixistin; Merov wê di rêya guhertinên xwe de ji bona bikaranîna wêna ji bona armancên xwe dide biçêkirin, Merov li serûştîyê de serdarîkirinê dide bikirin. Evaya bi cudabûna cewherî dawî ve di navbera Merov û tevaya cenaweran de tête biderkevtin. Ev bi xwe jî careke din ji kar tête biderkevtin, yê ku ew bi vê cudabûna hanê ve dide bipêkêrkirin[7].

Her biserkevtinek, belê di xîza xweyî pêşî de havelên wê têtin biderkevtin, yên ku me li wan de didate bigûmankirin, lêbelê di xîza xweyî duwem û sisyan de bihevkêrkirineke wê bi carekê ve ji hevdû cuda û ne bi gûmankirî ve têtin biderkevtin, yên ku ew pir carî jî wan hevalên pêşî careke din didin birakirin.

Xelkên di Welatê navbera diclê û firatê de, di Yunanistanê de, li Asya biçûk de û li cihên din de daristan didane biqirkirin, da ku ew erdên çandinîyê bi destên xwe ve bidin bixistin, wan xewin nedikirin, ku ew bi vî karê xwe ve pêre bingehê çolkirina van welatan di niha de didatin bidanîn; jiber ku wan bi wêrankirina daristanan re cihên civandina hêwîbûnê û parastina wê jî dane wêrankirin[8].

---

[7]Li perê destnivîsandina vê namilkê de bi xamê ve "qentirkirî" hatîye binivîsandin. Belavker

[8]Di pirsiyarîya bikêrkirina jêhatbûnên Merovan li ser veguhertinên Cîhana Şînahîyê de û li ser Avûbayê de Engêls ji nivista Carl Fraas: "Klima und Pflanzenwelt in der Zeit, ein Beitrag zur geschichte

Italîyên Alp ji bona daristanên sinoberî di pesarê bakurî çiyê de pir guh bi wan ve didan bidan û ew didane biparastin. Wan daristanên sinoberî çîyê ji rexê berjêr de dane biqirkirin. Hîç tucarî bi bîra wan ve nedihate bikevtin, ku ew bi vî karê xwe ve kanîyên çiyayên xwe di dirêjbûna perçeyên mezin de ji salê ji avê didin bibêparkirin; jiber vê yekê van kanîyên hanê di dema baranê weha pir bi xurtî ve şapên avê bi lehî ve dikarîbûn ji bona ser deştê bidin biberdan.

Belavkirvanên betata li Ewropa de ne dizanîbûn, ku ew bi van dobelanên erdê ve bi xwe jî ve nexweşîya Skrofel didin bibelavkirin. Weha li nik her gavekê de em dê bêtin bibîrxistin, ku em bi carekê ve nikarin serûştîyê bidin biserdarîkirin, mîna ku Vegirtvanek Miletekî Biyanî dide biserdarîkirin. Ne mîna Merovekî ku ew li derveyî serûştîyê de tête birawestandin, lêbelê divê ku em bi goşt, bi xwîn û mejîyên xwe ve jê bêtin biderkevtin û divê ku em di nîvê nava nîvîwê de bêtin bidîtin. Tevaya serdarîkirina me li ser wê de di wir de tête bidîtin, bi cudabûna beramberî tevaya Afirvanên din ve em dikarin qanûnên wê bidin binaskirin û wan rast û durust dikarin ji bona xwe bidin bikaranîn.

Bi rastî jî ve roj bi roj ve em têtin bifêrkirin, ku em di qanûnên wê de rastir bêtin biliberkevtin û herwehajî pêrejî pêkêrkirinên destdirêjîyên xweyî dûr û nêzîk di çûna mîna xweyî serûştîyê de bêtin biliberkevtin. Nemaze ji dema avêtina gavên gewreyî mezin ji zanistîya serûstîyê

---

beider", Landshut 1847. -Avûba û Cîhana Şînahîyê bi derbasbûnê demê re- sûd ji xwe re date biwergirtin. Li ser vê nivista hanê de Karl Marx di 25 avdara sala 1846 de Friedrich Engels bi nameyekê date biagehdarîkirin. Belavker

de di vî sedsalê hanê de ber bi pêş ve em dê bikaribin bêtir û bêtir dûrtirîn pêkêrkirinên li ser serûştîyê de ji bal karên meyî rojane de bi kêmanî ve di warên berkirinê de bidin binaskirin, bi vê re jî dê em fêrî zalbûna wê bêtin bikirin. Lêbelêjî çiqasîjî ev bête bikirin, deha bêtir dê Merov xwe careke din mîna yekbûnekê bi serûştîyê ve ne bes tenê pê bide biderxistin, lêbelêjî hêjîbêtir dê ew pê bête bizanîn. Çiqasîjî bivê yanjî nevê, ew remana bêvac ku dijî seruştîyê tête biderkevtin, ya ku ew dide bigotin, ku dijminatî di navbera hiş û bûjen de, di navbera Merov û serûştîyê de, di navbera can û laş de tête biderkevtin, mîna ku ev ji dema hilweşandina Kilasîkîyî kevnarî de li Ewropa de hatibû biderkevtin û wê di Filetîyê de bilindtirîn pêşkevtina xwe ji xwe pê date biwergirtin.

Lêbelê karê bi hezaran ji salan ve bi xwe ve date bipêwistîkirin, tanî ku em hinekî bêtin bifêrkirin, ku pêkêrkirinên Serûştîyê dûrtir ji pêrabûnên xweyî ji bona berkirinê bidin bixuyanîkirin. Weha ev hêjî pir bi dijwarî ve ji bona dûrtirîn pêkêrkirinên Civakîyî van pêrabûnên hanê dihate biderkevtin. Me betata û bi pê wê re belavbûna Skrofel date bixuyanîkirin, lê Skrofel çi beramberî bikêrkirên din dide biderxsitin, yên ku wan beramberî xwarina betatayî bi tenha xwe ve ji bal Karkeran li ser rewşa jîna Komelên Xelkê de di tevaya Welatan de date bikirin? Ma Skrofel beramberî bi birçîbûnê ve çi bû, birçîbûna ku ew der sala 1847 de bi pê nexweşîya betata ve ji bona nava Irlanda hate bikevtin, ya ku pê yek milyon Irlendî ji bona nava goristanan de hatin biavêtin, yên ku bes yanjî bigir betata ji xwe re didane bixwarin, herwehajî du milyonên din jî wê ji wan ji bona alîyê dinî serkenarê derya date biavêtin?

gava ku Ereb fêrî çêkirina alkuhulê bûn, li ser bala wan de di xewnan de jî nedihate bikevtin, ku wan pê çareyekî bingehî dayite biafirandin, ku pê Tudeyên kevnî kevnarî Emerîkî bigir ji ser rûwê zemînê bidin biqirkirin, yên ku ew tanî wêçaxê jî hêjî bi carekê ve nehatibûn bidozandin. gava ku di pişt re Kolumbus ev Emerîka date bidozandin, wî nedidate bizanîn, ku wî ji nuh ve Bendîtî date bivejandin, ya ku ew li Ewropa de ji mêj de nemabû û ya ku wê ji bona bazirganîya Reşan bingeh date bidanîn[9].

Merovên ku di sedsalên heftdehan û heştdehan de ji bona durustkirina mekîna keldûmanê didatin bikarkirin, wan nedidatin bibîrkirin, ku wan çareyek dane biçêkirin, ya ku ew ji her çareke din bêtir zînetên Civakî li tevaya Dunyayê de dide bişûreşkirin û nemaze li Ewropa de di rêya komkirina dewlemendbûnê di nava destên kêmjimarekê de ji Sermiyandaran dihate bidîtin û ji alîyê din de ji bê xwedîbûnê li nik pir gerebûna jimara Nedarn

---

[9]Emerîka ji bal Kolumbus di 12.10. 1492 de hate bodozandin. Belam wî didate bibawerîkirin, ku ew li Hindistanê de hatîye biderkevtin; jiber vêjî Tudeyên wê bi navên Hinudên Sor ve hatin binavkirin. Di paş re di Amerigo Vepucci -Emerikus- der sala 1500 date bidîtin, ku ev ne bi Hindistanê ve tête biderkevtin, belam ew bi Hişkatîye bi sre xwe ve tête biderkevtin. Ji wêçaxê û pêve ew li ser navê wî de bi Emerika ve hate binavkirin.

Cara pêşî der sala 1501 Keştîyeke ji Bendên Reşên Afrika ji bona ser zemîna Emerîka de hate bigihaştin. Ereban ligel Purtugalîyan raw û nêçira Xort û Keçên Reşên Afrîkî ji bona bendekirin û firotina wan didane bikirin. Ji vê salê de tanî sala 1864 30 milyon Bendeyên Afrikî ji bona Emerîka hatin binardin, belam bes û bi tenha ve 12 melyon Bende ji 30 Melyon Bende bi Emerîka ve hate bpêgihaştin; jiber ku yên mayî hemû di rêya deryayê de ji birçîbûn û nexweşîyan hatin bimirin. Cuma

de dihate biderkevtin. Weha di pêşî de ji bona Borcuwazîyê serdarîkirina Civakî û Siyasî hate bi peydakirin, lêbelê di pişt re di nava Bocuwazîyê û Pirolitarya de xebata çînîtî hate bidurustkirin, ya ku ew bes û bi tenha ve bi xistina Borcuwazîyê ve û bi hilanîna tevaya dijbûnên çînîtî ve dikare bête bidawîkirin. Lêbelêjî di vî warê hanê jî de em hêdî hêdî di rêya serpêhatîyên dirêj de û pir caranjî bi dijwar ve û di rêya komkirina belgeyên mêjûyî û lêvenerandina wan de têtin bifêrkirin. Em ji xwe re li ser pêkêrkirinên Civakîyî xweser û dûrtir de û ji jêhatbûnên xweyî pir bi ber ve zalbûnê didin bipeydakirin. Weha ji me re karîn têtin bipeydakirin, ku em li ser wan pêkêrkirinên xwe jî de bêtin bizalkirin û wan hêjîbêtir bidin birêkûpêkkirin.

lêbelê ji bona vê bi rekûpekkirina hanê ve bête bicîanîn, jêre bêtir ji zanebûna bi tenha xwe ve dihate bidivakirin. Jêre divabû veguhertineke bi carekê ve ji şêweyê berkirina meyî tanî niha û pêrejî di tevaya bi rêxistina meyî Civakîyî niha ve bête biderkevtin.

Hemû şêweyên berkirinê berî niha bes û bi tenha ve ji bona bi destkevtinên nêzîkî xweser ji yên kar ji xwe re didatin biarmanckirin. Encamên din bi carekê ve bi bê guhdan ve dihatin bihiştin û pêşî di koçeke drengtir de dihatin biderkevtin û di rêya vegerandina hêdî hêdî de û komkirinê de dihatin bikêrkirin. Koka Xwedîbûna Tevayî li ser erd de ji alîkî de li gora zîneteke pêşkevtina Merovan de dihate biderkevtin, ya ku wê asûwê wan bi carekê ve li ser nêzîktirîn zînetên wan de didate bisînorkirin, ji alîyê din de bi hebûna hinekî ji pirbûna erdê didate bimerckirin, yê ku beramberî encamên xerabî car caran vê abûrîya daristanîyî kokê hinekî cih ji bona tevgerê didate bihiştin. Gava ku ev pirbûna ji erdê hate bidawîkirin, weha jî

Xwedîbûna Tevayî erdê hate biherifandin. Lêbelê tevaya rengên bilindî berkirinê li pêşîya parvekirina Xelkê de ji bona çînîyên cudan û pêrejî ji bona dijbûnê di navbera çînîyên Serdar û çînîyên Jêrdar hatin biderkevtin; jiber vê yekê jî kara çînîya Serdar bi percê gerandinê ve ji bona berkirinê hate biderkevtin; çiqasî vê berkirinê xwe ne li ser xwedîkirina pêwistîya hejarî Bindestan de didate bisînorkirin. Bi çaktirîn ev niha di şêweyê berkirina sermeyandarîyî Serdar de li Ewropa Rojava de tê bicihanîn. Semiyandarên yeka yekan, yên ku ew serdarîkirina berkirinê û bi heveguhertinê ve didin bikirin, ew bes û bi tenha ve dikarin xwe bi destkevtinên xweyî xweser ve bidin bimijûlkirin. Belê bi xwe jî ve ev bi destkevtina hanê, -çiqasîjî ew xwe ji kara durustkirina çêkirinê, yanjî ji kara durustkirina bi hevguhertinê ve dide binêtkirin-, bi carekê ve xwe li paş de dide bihiştin, bidestkevtina qazancê li nik firotinê de dê ew bi tenha xwe ve bi zembereka gerandinê ve bête biderkevtin.

Zanistîya civakîyî borcuwazî, abûrîya siyasîyî kilasîkî xwe bi pirbûn ve bes û bi tenha ve bi pêkêrkirinên civakîyî nêtkirîyî xweser ve ji karên berkirîyî Merovan li ser berkirinê de û bi hevguhertinê ve didin bimijûlkirin. Ev bi carekê ve li ser sazmendîya civakê de tête bisuwarkirin, ya ku ev zanistîya hanê bi derxistina dîtina wê ve tête biderkevtin. Li ku derê de Sermiyandarên yeka yekan ji bona doza qazancên xweser berkirinê û bihevguhertinê bi-din kirin, di pêşî de bes û bi tenha ve ew li ermancên nêzîk û xweser de dikarin lê bidin bitemaşekirin. Heger Çêkirvanê Tekane yanjî Bazirganên Tekane malên xweyî çêkirî yanjî malên xweyî berkirin bes û bi tenha ve bi qazancekê ve bidin bifiroştin, weha ew bi bextiyar ve têtin biderkevtin û ew nema guhê xwe pê didin bidan, bê ka çi ji pê re dê bi mal re û bi Kirîvan re û herwehajî bi kêrkirinên serûştîyên wan pêrabûnên hanê bi xwe jî ve bête bikirin. Werzvanên Sipanî li Kuba de daristanên serên çîyan didin bişewitandin û arîya wan bi sergo ve didane bikirin, da ku ew nifşekê bi tenê ve ji dardarokên qehwê ve bidin biçandinîkirin, yên ku ew pir bi beravêtina berên xwe ve bi dewlemend ve têtin biderkevtin. Ma çi xema wan bû, ku di pişt re guşîna baranên Nîvkadîyî niha bi gurmîn ve ber bi jêr de bêtin biherikandin û bes û bi tenha ve li dû xwe de tehtên tazî bidin bihiştin? Beramberî serûştîyê û herwehajî beramberî civakê li nik şêweyê berkirina îro de bi piranî ve bes û bi tenha ve biserkevtina nêzîkî di nava destan de di qazancê de lê tête binêrîn. Di pişt re Merov hêjîbêtir xwe sersûrayî dide bidîtin, ku pêkêrkirinên dûrtir ji karên berkirinê ve ji bona pêkêrkirina xweser bi yekeke din ve têtê biderkevtin, ya ku ew bi pirbûn ve bi carekê ve bi dijî Merov ve têtê biderkevtin; jiber ku lihevkirina di navbera daxwazê û daxistinê de ji bona serberjêrî xwe di

serê beramber de têtê biwergerandin, mîna çûyîna gerandina çêkirinê her deh salan ji me re tengavîyeke abûrî dide bixuyanîkirin, mîna ku Elmanya jî têde di dema "Topavêtinê"[10] de di ber listikeke biçûk de dihate bijîyandin.

Xwedîbûna taybetî, ya ku ew li ser karê xwe de hatîyê bipêkhatin, her û her ew xwe bi pêwistî ve ber bi pêş ve ji bona bi nemankirina xwedîbûna Karkeran ve dide bixistin, di çaxa ku tevaya xwedîbûnê bi carekê ve bêtir û bêtir ne di destên Karkeran de têtê bikêmkirin; jiber....[11]

Engêls ev karê hanê di sala 1876 dayite binivîsandin. Cara pêşî ew di kovara "Neue Zeit" de di sala 1896 de hatîye bibelavkirin.

[10]Mebesta Engels di vir de tengavîya abûrîyî cîhanê ye, ya ku ew der sala 1873 de hatibû birûdan. Li Elmanya de vê tengavîya hanê di gulana sala 1873 de bi "qirçina gewre" ve pê date bidestpêkirin. Vê tangavîya hanê pir date bidirêjkirin û wê xwe tanî dawîya salên heştêyî date bikişandin. Belavker

[11]Li vir de destnivîs têtê birawestandin. Belavker